

Panofkas stambog

af førstebibliotekar Niels Krabbe,
Det Kongelige Bibliotek

Panofkas stambog (mu 7205.10 14) er et af Musik- og Teaterafdelingens fineste manuskripter. Stambogen blev købt af biblioteket i 1972 og foreligger nu som gennemkommenteret faksimileudgave, udgivet af den tidligere leder af Musikafdelingen, førstebibliotekar Eva-Brit Fanger på Hans Schneider Verlag i Tutzing. Efter købet i 1972 viede Eva-Brit Fanger en meget stor del af sin fritid – dels gennem alle arene som ansat på KB, dels i de efterfølgende år som pensioneret – til en minutios gennemforskning af dette interessante manuskript, der ved første øjekast fremstod som noget af en udfordring: Hvem var Panofka? Hvad blev der af stambogen efter at Panofka var holdt op med at interessere sig for den? Hvad var det for værker eller brudstykker af værker, de mere end 80 komponister havde indført i stambogen? Hvilken musikhistorisk interesse havde stambogen i øvrigt?

Disse og mange andre spørgsmål er forsøgt besvaret i Eva-Brit Fangers omfattende kommentarer til faksimileudgaven, der overordnet tegner et interessant billede af et lille hjørne af det 19. århundredes europæiske musikhistorie.

Heinrich Panofka (1807-1887) var tysk violinist, senere sangpædagog, og i mindre grad komponist. I de to første egenskaber – ikke mindst som omrejsende virtuos – havde han et vist navn i sin samtid, men havde det ikke været for de spor han har efterladt sig i form denne stambog, havde næppe nogen i eftertiden fundet det ulejligheden værd at beskæftige sig med ham.

Stambøger var forholdsvis almindelige i første halvdel af 1800-tallet. Den rejsende kunstner eller skønand indsamlede undervejs hilsner i form af ”gode ord”, digte, kloge råd, eller – som i Panofkas tilfælde - musikfragmenter. Hvis ejeren af stambogen var tilstrækkelig berømt, var det vel en ære at få lov at skrive i bogen; var det derimod den skrivende, der var den berømte, var det en ære for ejeren af bogen at modtage hans hilsen. Panofkas stambog har eksempler på begge dele.

Det, der gør netop denne stambog interessant, er dels, at der er tale om en ren nodebog (med to undtagelser er der udelukkende musikalske hilsner i bogen), dels at der blandt de mange indførsler er autografer af 1800-tallets ubetinget mest betydelige europæiske komponister. Hertil skal føjes, at visse af indførslerne – dog fortrinsvis af de mere ukendte musikere og komponister – udelukkende kendes fra Panofka; at de altså er unika. Et af Eva-Brit Fangers anliggender med sine undersøgelser, der gennem arene medførte rejser til alverdens biblioteker og arkiver, var netop at klarlægge disse

Sidste side af Schuberts lied Herbst til tekst af Rellstab. Panofkas stambog er den eneste bevarede kilde i Schuberts hånd til denne lied. Afsluttende har Schubert tilføjet en personlig hilsen til Panofka: "Zur freundlichen Erinnerung. Frz. Schubert" (Det Kongelige Bibliotek).

proveniens-forhold så nøje som overhovedet muligt.

Stambogen indeholder to lag af meget forskellig karakter. Første lag – og i alt væsentligt første del af bogen – består af indforsler fra perioden 1827-1843, alle stilet til Panofka. Herefter synes han at have mistet interessen for bogen – eller måske har han ikke fået den med sig, når han rejste omkring – og i 1866 skilte han sig definitivt af med den. Med dette år indledes bogens andet lag, nemlig de indforsler, som den nye ejermand, Panofkas sangelev, amerikaneren Alfred C. Clark, foranledigede.

Panofka overdrog ligefrem stambogen til Clark med dedikation: "Offerte à son cher élève et ami / Alfred C. Clark / en témoignage d'estime et d'affection / H. Panofka / Paris le 8 Mars 1866". Clark tog bogen med sig til Amerika og siden til Norge, hvilket afspejler sig i en række nordiske – også danske – indforsler fra sidste del af århundredet. Indforslerne i Clarks tid er mindre personlige og mindre hjertelige end de, der var rettet til Panofka. Bogen skifter som antydning karakter fra at være et udtryk for gode relationer og venskaber til at blive en egentlig autografsamling.

Konstretiklens stemme komposition af den meget forholdsvis ukendte Carl Schwenke, indført i Panofkas udgave i 1830. Et enkelt spor i strå, mens violen 2 samtidig sender noter på hovedet og spiller enkelt ca. på D & K i B-akkord.

Ad forskellige omveje kom bogen endelig til salg i København i 1972, hvor Det Kongelige Bibliotek på Eva Brit Langers foranledning er hvervede den.

De mere end 80 repræsenterede komponister kan groft opdeles i tre hovedkategorier:

- De helt store mestre – Beethoven, Berlioz, Brahms, Liszt, Mozart, Schubert, Schumann og Weber
- Samtidens kendte komponister, som eftertiden dog har placeret uden for kredsen af de absolut største – N.W. Gade, J.P.E. Hartmann, J.N. Hummel,

Franz Lachner, Ignaz Mocheles, Paganini, Anton Rubinstein, Sponcini, Johan Svendsen, Gunnar Wernberg

- Et bredt udsnit af tidens klemmestere, som i dag er totalt ukendte – f.eks. Albert, Böhm, Gomez, Lenau, Moralt, Rolla, Saurma, Strunz og Wurfel, for blot at nævne nogle ganske få.

Bidragene er af meget forskellig art; her er fuldt færdige kompositioner, få takters citater fra i forvejen kendte værker, sindrige kontrapunktiske finesser – f.eks. en enstemmig komposition, hvor første violinen spiller forfra,

mens anden violinen samtidig vender noden på hovedet og spiller det samme – næsten i omvendning - bagfra), losrevne enkeltstemmer fra større værker eller slet og ret fire toner (G-A-D-E)!

Som egentlig kilde til det 19. århundredes musik har Panofka således kun mindre interesse; meget få af kompositionerne er interessante i sig selv, og hvis de er det, kendes de som oftest allerede i forvejen. Faktisk er det kun to af indforslerne, der virkelig påkalder sig interesse som musikalske kilder, men de er til gengæld også yderst vigtige. Den ene er stambogens allerførste bidrag, en indklistret side med ombukkede kanter, beskrevet på begge sider med Beethovens karakteristiske – og nærmest ulæselige – håndskrift. Her er tale om en skitse eller en tidlig version af en halv snes takter fra sidste sats af Beethovens cis mol strygekvartet opus 131 – unægtelig et af kvartetlitteraturens hovedværker. Beethoven var doende, da Panofka påbegyndte indsamlingen til sin stambog, og skitsebladet modtog han – med en påskreven bekræftelse på dets ægthed – fra Beethovens nære medarbejder, Anton Schindler, med en datering tre dage for Beethovens død.

Stambogens anden indførsel, der i sig selv udgør en vigtig musikhistorisk kilde (faktisk stambogens vigtigste), er Franz Schuberts lied *Herz* til tekst af Ludwig Rellstab, indført i sin fulde længde med sang- og klaverstemme og den komplette tekst, alt sammen i Schuberts egen hånd, med hilsen til Panofka dateret ”april 1828”, kun godt 6 måneder for Schuberts død i november samme år. Panofka-versionen

er faktisk den eneste bevarede version af denne lied i Schuberts egen hånd, og da Brahms mere end 50 år senere fik Panofkas stambog i hænderne, gennembladede han bogen og stodte på Schuberts lied, som han øjeblikkelig kopierede. Denne kopi af Brahms blev herefter anvendt, da sangen senere skulle udgives for første gang.

Selvom de fleste af værkerne, som nævnt ovenfor, er knap så interessante når de betragtes som enkeltstående musikværker, giver Panofkas stambog et yderst levende billede af tidens gængse genrer og musikalske stil, og den tegner et billede af et musikalsk miljø, som man er tilbøjelig til at overse, når man udelukkende beskæftiger sig med de kanoniserede mesterværker af de anerkendte ”store” komponister. Samtidig bidrager stambogen – først og fremmest selve ”Panofka-delen” – til en beskrivelse af en enkelt musikers færden og præferencer, alt sammen kortlagt gennem Eva-Brit Fangers ihærdige detektivarbejde gennem mere end 20 år, hvor hun som en del af arbejdet så at sige har rejst i Panofkas fodspor.

På bibliotekets hjemmeside har man i mange år kunnet se eksempler fra stambogen, og afdelingen har lobende modtaget henvendelser fra udenlandske forskere omkring enkeltindforsler i bogen. Denne faksimileudgave med tilhørende kommentarer og musikhistorisk indledning vil – sammen med en forhåbentlig fremtidig digitalisering af hele stambogen – øge kendskabet til denne særprægede kilde til det 19. århundredes musikhistorie.